

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה טז: נוסח הברכות שלפני קריאת שמע

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה טז: נוסח הברכות שלפני קריאת שמע

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בנוסח הברכות שלפני קריאת שמע.

מקורות

- א. גמ' יא.-יא: "גמ' מאי מברך... על כן משכתך חסד"
- ב. תוס' ד"ה ורבנן
- רי"ף ה: "גמ' מאי מברך... וקיי"ל כרבנן"
- תלמידי רבינו יונה ד"ה גמ'
- רא"ש סי' יב ד"ה גמ'
- ג. רמב"ם הל' קריאת שמע פ"א ה"ו
- ד. שו"ע סי' נט סע' א, ומשנה ברורה
- סי' ס סע' א, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

מאי מברך? אמר ר' יעקב אמר ר' אושעיא: 'יוצר אור ובורא חושך'... כדי להזכיר מידת יום בלילה ומידת לילה ביום.
[גמ' יא.-יא:]
ואידך מאי היא? אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה... ורבנן אמרי: אהבת עולם.
[גמ' יא:]

הגמ' עוסקת בנוסח ברכות קריאת שמע, וכדרכה אינה מגדירה נוסח מדויק, אלא דנה רק על הדברים המרכזיים בכל ברכה וברכה.

ברכה ראשונה של קריאת שמע מתארת את הקב"ה כבורא העולם, וכקובע סדרי בראשית. מבחינה עקרונית, היה מספיק לומר בשחרית "יוצר אור" ובערבית "מעריב ערבים", אך כדי להדגיש שה' שולט שלטון יחיד, גם על האור וגם על החושך, אנו מזכירים מידת יום בלילה ומידת לילה ביום [ע"פ תלמידי רבינו יונה ה: ד"ה גמ'].

לא מפורש בגמ' אם החיוב להזכיר מידת יום בלילה או מידת לילה ביום מעכב, והמשמיטין אינו יוצא ידי חובתו, או שהוא רק לכתחילה. הרמב"ם השמיט דין זה, מוכח שלדעתו הזכרת מידת יום בלילה ומידת לילה ביום אינה מעכבת, ולכן הסתפק הרמב"ם בהבאת נוסח הברכה בסדר התפילות, ולא ראה צורך לפוסקו להלכה.

ברכה שנייה של קריאת שמע עוסקת בבחירת עם ישראל ובאהבתו. נחלקו האמוראים בנוסח ברכה זו. שמואל אומר שפותח את הברכה ב"אהבה רבה", ורבנן אומרים שפותח ב"אהבת עולם". הרי"ף [ה:] והרמב"ם [פ"א ה"ו] פוסקים הלכה כרבנן, הרא"ש [סי' יב] מביא

את דברי הגאונים שיש לקיים את שניהם, ולכן אומרים בשחרית "אהבה רבה" ובערבית "אהבת עולם"¹.

במנהג הגאונים, לומר את שני הנוסחים, יש היגיון רב. המונח "רבה" מתאר כמות ועצמה, הקב"ה אוהב את עם ישראל אהבה גדולה בעלת עצמה רבה. המונח "עולם" מתאר זמן, תמידיות - אהבת הקב"ה אלינו היא אהבה תמידית. אהבתו של הקב"ה לעם ישראל היא גם אהבה תמידית, וגם אהבה בעלת עצמה, ולכן ראוי לומר את שני הנוסחים.

יש גם היגיון לומר "אהבה רבה" בשחרית, ו"אהבת עולם" בערבית. בשחרית אנו אומרים: "אהבה רבה אהבתנו ה' א-להינו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו", בערבית אנו אומרים: "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת". בשחרית האהבה מסבירה את החמלה שהקב"ה חומל עלינו, ובערבית האהבה מסבירה מדוע הקב"ה נתן לנו תורה. החמלה קשורה לעצמת האהבה, ונתינת התורה וכריתת הברית בין הקב"ה לעם ישראל קשורה לתמידיות האהבה.

סיכום

ברכה ראשונה של ברכות קריאת שמע מתארת את הקב"ה כבורא העולם וכקובע סדרי בראשית. הגמ' אומרת שצריך להזכיר מידת לילה ביום ומידת יום בלילה, ומהרמב"ם משמע שהזכרה זו אינה מעכבת.

ברכה שנייה של ברכות קריאת שמע עוסקת בבחירת עם ישראל ובאהבתו, נחלקו אמוראים וראשונים מהו נוסח הפתיחה של הברכה.

הלכה

השו"ע [סי' ס' סע' א] פוסק כרי"ף ורמב"ם שנוסח הברכה השנייה הוא "אהבת עולם", והרמ"א פוסק כרא"ש שבשחרית אומרים "אהבה רבה" ובערבית אומרים "אהבת עולם".

המשנה ברורה [סק"ב] פוסק שנוסח הברכה השנייה אינו מעכב, והמחליף בין הנוסח של שחרית לבין הנוסח של ערבית, יצא ידי חובתו.

¹ הרשב"א [ד"ה תניא] אומר שמנהג הגאונים נובע מספק אם הלכה כשמואל או כרבנן. הוא הופך את סדר הברכות ואומר בשם הגאונים שמברכים "אהבת עולם" בשחרית ו"אהבה רבה" בערבית.